

L. NAGY ZSUZSA

Smuts tábornok budapesti küldetése 1919 áprilisában*

A Tanácsköztársaság kikiáltásával az ország külpolitikai orientációjában és alapelveiben gyökeres változások következtek be. A Forradalmi Kormányzótanács szövetségre lépett Szovjet-Oroszországgal, s a rendkívül mostoha lehetőségek közepette igyekezett élő kapcsolattá alakítani ezt a szövetséget. Egyidejűleg leszögezte, hogy baráti, békés viszonyt szeretne fenntartani minden országgal, köztük közvetlen szomszédaival. „A kormány a béke álláspontján áll — mondotta Kun Béla. — A földkerekség minden népével békében akar élni. A mi utunk az igazi békéhez vezet, mert a népek megértését keresi, nem pedig a katonai konvenciók megkötését.”¹ Egy ilyen nyilatkozat, lett légyen bár a legőszintébb, kevésbé számíthatott arra, hogy a szomszéd országok kormányainál hiteltel, komoly visszhangra talál. De a Forradalmi Kormányzótanács, szemben a polgári demokratikus kormányzattal, legalább ennyire hangsúlyozta, hogy nem áll a területi integritás alapján, nem törekszik a történeti Magyarország határainak megtartására.² A forradalmi Magyarország külpolitikájának ez az elvi alapvetése már feltétlenül igényt tarthatott, ha nem is a szomszédos kormányok, de a szomszédos népek méltánylására.

A Tanácsköztársaság szinte teljes külpolitikai elszigeteltséget örökölt a polgári demokratikus forradalomtól, sőt március utolsó napjaiban úgy látszott, hogy a helyzet tovább fog romlani.³ Nemesak a forradalom külpolitikai alapelveiből, de gyakorlati szükségszerűségből is következett a Forradalmi Kormányzótanácsnak az a törekvése, hogy mielőbb kikerüljön az elszigeteltségből, megtartsa, s ha lehetséges, szélesítse gyér nemzetközi kapcsolatait. Éppen ezért maradásra bízta az itt tartózkodó nyugati megbizottakat, szívesen látta az országba érkező külföldi újságírókat, külön védelem alá helyezte az idegen diplomáciai missziókat.⁴ Kun Béla s a forradalom más vezető politikusai többször kifejtették, hogy a Tanácsköztársaság „nem táplál ellenséges érzelmeket” az antant hatalmakkal szemben és kész velük diplomáciai kapcsolatba lépni.⁵

* Részlet szerző „Az 1918/19-es forradalmak és az antant hatalmak” c. készülő monográfiájából.

¹ Vörös Újság, 1919. márc. 30. Kun Béla elvtárs nyilatkozata. A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai. (A továbbiakban: MMTVD. 1919. 6 A. k. Bpest. 1959. 76. l.

² Uo.

³ A polgári demokratikus forradalom idején érkezett antant missziók, egyéb külföldi képviseltek igyekeztek mielőbb elhagyni Budapestet.

⁴ Bolgár Elek bécsi magyar követ nyilatkozata. Népszava, 1919. ápr. 4. A proletárdiktatúra. A Magyar Tanácsköztársaság külpolitikája.

⁵ Ld. pl. Philip Marshall Brown jelentéseit (Ph. M. Brown egyik kiemelkedő tagja volt annak a különleges bizottságnak, melyet a békekonferencia küldött ki Bécsbe A. C. Coolidge vezetésével). Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference (a továbbiakban Papers PPC) XII. k. Washington, 1947. 420. és 423. l.

Ezt a politikát követelte meg a Tanácsköztársaság súlyos helyzete. Röviden így összegezhetjük ennek jellemzőit: a fegyverszünet megkötése, a Monarchia felbomlása után még csak most zajlottak a béketárgyalások, amelyek e terület új államainak határaitól határoztak; súlyos élelmezési és ellátási nehézségek tornyosultak a Forradalmi Kormányzótanács előtt, amelyekkel elszigetelve, kereskedelmi kapcsolatok nélkül, aligha lehetett megbirkózni; az a tény, hogy Magyarország nem fogadta el a párizsi békekonferenciának a Vix jegyzékbe foglalt döntését, és egyben tovább lépett a forradalom útján, megnövelte a burzsoá és imperialista kormányok ellenszenvét Tanács-Magyarország iránt; számolni kellett azzal, hogy a cseh és román burzsoázia igyekszik kihasználni a helyzetet — mind a konferencia tekintélyének megsértésére, mind a bolsevizmus veszélyére hivatkozva —, hogy újabb akciókkal tolja előre állásait és területi hódításaival szerelje le hazai tömegeinek baloldali, forradalmi tartalmú mozgalmait.

A Forradalmi Kormányzótanács ez utóbbit számba is vette.⁶ Ha azonban a fegyveres támadást egy ideig nem tekintette közvetlenül fenyegető veszélynek, abban a nemzetközi helyzet nem kellően megalapozott megítélése játszott döntő szerepet. A forradalom vezetőinek nyilatkozatait, de különösen a Vörös Újság és a Népszava külföldi híreit, kommentárjait sorra lapozva azt látjuk, hogy a szocialista forradalom igen gyors európai terjedésére számítottak, s ebből a perspektívából ítélték meg a nemzetközi munkásmozgalom minden jelenségét. A helyzetnek, az erőviszonyoknak ez a felmérése félrevezető volt, és kihatott számos belpolitikai intézkedésre is.⁷

Végül nem lehetett közömbös Tanács-Magyarország és az antant viszonyának alakulásában, hogy a Tanácsköztársaság Szovjet-Oroszország szövetségese volt. Azé a Szovjet-Oroszországgé, amelynek a külfölddel való kapcsolata az intervencióból, az intervenció elleni harcból állt. Nem csekély jelentősége lehetett annak, hogy Szovjet-Oroszország — hazánkon keresztül, a magyar forradalom segítségével — érintkezésbe kerülhet Európával, tájékoztatást, híreket kap, valamint lehetőséget arra, hogy a forradalomra szórt rágalmakat a valóság közlésével elhárítani igyekezzék.⁸ Angolszász körökben szintén felmerült az a gondolat, hogy Tanács-Magyarország közvetítő szerepet játszhatna az antant és Szovjet-Oroszország között.⁹

De mi volt a helyzet Párizsban? Milyen hatást tett ott a magyarországi fordulat? Mint ismeretes, a békekonferencia ünnepélyes megnyitására 1919 januárjában került sor, de a résztvevők nagy része március vége felé már a tanácskozások első nagy válságát emlegette.¹⁰ És nem ok nélkül. A „Négy Nagy” (The Big Four) között rendkívül éles vitákra került sor a Rajna- és a Saarvidék francia megszállásának követelése, az olaszok fiumei igénye, a német jóvátétel,

⁶ Ld. pl.: Kun Béla üdvözlője az orosz szovjet kormányhoz. Kun Béla a Magyar Tanácsköztársaságról. Bpest. 1958. 151. l.

⁷ Katonai vonatkozásaival, a hadseregszervezés kérdéseivel *Liptai Ervin* foglalkozik: *A magyar Vörös Hadsereg harcai 1919-ben*. Bpest. 1960. A nemzetiségi politikára, illetve a földkérdésre gyakorolt hatására *Kövágó László* kéziratoss disszertációja mutat rá (*A magyarországi délszlávok 1918—19-ben*).

⁸ *Gábor Sándorné*: *Dokumentumok Szovjetország és a Magyar Tanácsköztársaság kapcsolatairól. Párttörténeti Közlemények, 1961. 1. sz.*; *Hajdu Tibor*: *A Tanácsköztársaság és Szovjet-Oroszország kapcsolatának történetéhez*. Uo. 3. sz.

⁹ Ld. pl.: *Ph. M. Brown* jelentései, *Papers PPC*. XII, k. 426. 437—438. l.; *Harold Nicolson*: *Peacemaking 1919*. London, 1934. 293. l.

¹⁰ *H. Nicolson*: i. m. 291. l.

az Egyesült Államok távolkeleti tervei miatt.¹¹ Ezekre a belső ellentétekre nyomasztó súllyal nehezedett a békekonferencia domináns problémája: Szovjet-Oroszország léte, a kommunizmus terjedésének réme, s az a félelem, hogy „az oroszok és a németek” egymásnak kezét nyújtva áthúzzák Párizs számításait.¹² Mindazok, akik komolyan foglalkoztak a békekonferencia problémáival, egybehangzóan állítják és vallják Wilson életrajzírójának megállapítását: bár a konferencia napirendjén sok fontos kérdés szerepelt, „the critical factor at Paris was the Russian problem”. A békekonferencia uralkodó kérdése az „orosz kérdés” volt.¹³

A Szovjet-Oroszország ellen indított intervenció ekkor már hosszú ideje folyt, de éppen 1919 márciusának végén éleződött ki ismét a kérdés: mi legyen a jövőben követendő politika Oroszországgal szemben. A „Tizek Tanácsában” Foch marsall, a francia katonai körök agresszív szárnyának vezető személyisége azt javasolta, hogy finn, lengyel, cseh, román és görög valamint a használható orosz ellenforradalmi erők mozgósításával indítsanak koncentrált fegyveres támadást Szovjet-Oroszország ellen, egyesített francia vezetéssel.¹⁴ Egy ilyen, az orosz kérdést véglegesen elintézni remélt megoldásnak volt a híve és igen aktív támogatója Winston Churchill is.¹⁵

Wilson és Lloyd George, valamint Clemenceau ellene voltak ennek a tervnek, s különösen március végére erősödött meg az a meggyőződésük, hogy elsősorban nem az antant katonáival kell fellépni az „orosz bolsevizmus” ellen. A terv egészének elvetése ellenére egy részlete megvalósításra került, mintegy adalékul, bizonyítékul arra, hogy Szovjet-Oroszország léte, a kommunizmus elleni harc elválaszthatatlanul kapcsolódott a békekonferencián felmerült számos problémához, nem utolsósorban Magyarország sorsának alakulásához.

A Foch-féle intervenció tervhez hozzátartozott ugyanis a román királyi kormány megnyerése, aktivizálása olyan engedmények és juttatások árán, amelyek a nagyhatalmak budgetjét nem érintik. Ezért született meg román kezdeményezésre s végül A. Tardieu javaslatára a békekonferencia döntése ún. semleges zóna felállításáról, a román királyi csapatok további előretolásáról 1919. március 12-én. Ezt a határozatot március 20-án adta át Vyx alezredes Károlyi Mihálynak.¹⁶

¹¹ *Louis Fischer* : The Soviets in World Affairs. A History of the Relations between the Soviet Union and the Rest of the World, 1917—1929. Princeton. 1951. I. k. 178. l.; *Clive Day* : The Atmosphere and Organization of the Peace Conference. What Really Happened at Paris. The Story of the Peace Conference 1918—1919, by American Delegates. Edited: E. M. House — Ch. Seymour. New York. 1921. 31. l.

¹² Ld: Lloyd George erre vonatkozó 1919. márc. 25-i titkos memorandumát (Considerations of the Peace Conference). Ld. *Fischer* : i. m. 1. k. 178. l.

¹³ *R. S. Baker* : Woodrow Wilson and the World Settlement. New-York. 1922. II. k. 64. l. Hasonló véleménynek ad hangot *B. H. Williams* : The Economic Foreign Policy of the United States. New York. 1929. 157. l. Ugyanitt ld. Churchill álláspontját.

¹⁴ „... by mobilising the Finns, Poles, Czechs, Roumanians and Greeks, as well as the Russian pro-Ally elements still available” mondotta a marsall. Papers. PPC. IV. k. Washington, 1943. 121—122. l.

¹⁵ *Lloyd George* : The Truth about the Peace Treaties. London 1938. I. k. 367. l.

¹⁶ Megállapításunk helyességén mit sem változtat az a tény, hogy a semleges zóna tárgyalása korábban elkezdődött, mintsem Foch marsall javaslata elhangzott. A két dolog összefüggésére ld. *Juhász Nagy Sándor* : A magyar októberi forradalom Bpest. 1945. 505. l.; *C. A. Macartney* : October Fifteenth. A History of Modern Hungary 1929—1945. Edinburgh. 1956. I. k. 22. l.; az újabb hazai irodalomban szintén ezt fejti ki: *Győrffy Sándor* : Adatok az antant hatalmak magyarországi politikájához (1919 január—március). Századok, 1954. 587—588. l.

Míg részbeni következményei nem mutatkoztak, a békekonferencia nem tulajdonított jelentőséget ennek a lépésnek. Március 22-étől azonban Budapest-ről és Bécsből az antant megbízottai azt jelentették, hogy a magyar kormány nem fogadta el a jegyzéket, a polgári kormány helyét a bolsevikok foglalták el. Az A. C. Coolidge-vezette különleges misszió éles szemű tisztjei és néhány újságíró már az első napokban rámutattak ennek a fordulatnak — természetesen a békekonferencia szempontjából — fontos tényezőire.

A leglényegesebbet ezek közül A. Bartlett angol újságíró állapította meg, aki ezekben a márciusi napokban Budapesten tartózkodott. A magyarországi fordulat, mint írja, „a gyűlöletes moszkvai doktrínákat Bécestől három órai, Berlintől egy napi, és Párizstól mindössze harminchat órai utazás közelségébe hozta”.¹⁷ Foch marsall tervei tehát már ezen a ponton is visszajukra fordultak; hiszen azok éppen a kommunizmus, Szovjet-Oroszország elszigetelésére, felszámolására irányultak.

De Párizs számára az is igen figyelemre méltó volt, amire az USA hadseregének egyik tisztje hívta fel a figyelmet. „Ennek a forradalomnak mély jelentősége abban van — írta N. Roosevelt kapitány —, hogy a békekonferencia első jelentős határozata, amelyet az a központi hatalmak egyikéhez intézett, nyílt kihívással találkozott. Magyarország elutasította annak teljesítését; az antanttal szemben a bolsevikok csoportjához tartja magát, és azt mondja: »Mit tehetnek ezzel szemben Önök?« Az így megteremtett precedens bátorítást fog nyújtani a németeknek, ami igen baljós lehet.”¹⁸ Ezeket az aggodalmait alátámasztotta Renner osztrák kancellárral folytatott beszélgetése, aki kijelentette: ha az antant Ausztriával hasonlóan fog bánni, mint Magyarországgal, Ausztria követi a magyar példát, az osztrák kormány szintén lemond, és ez elkerülhetetlenül a bolsevizmust fogja jelenteni.¹⁹

Roosevelt kapitány ugyan Ausztriáról beszélt, de Párizsban mindenki Németországra gondolt: a német békeszerződés még nem készült el, s nagy volt az aggodalom, vajon a német kormány elfogadja-e majd.²⁰

A magyarországi eseményeknek ezt a fordulatát a békekonferencia résztvevői egyben úgy is értékelték, mint az agresszív francia politika hibáját. Nemcsak Vyx goromba eljárását hibáztatták, hanem most már magát a semleges övezet alakítására vonatkozó döntést is.²¹ Hiszen Angliának egyáltalán nem

¹⁷ „It brought the odious doctrines of Moscow within a three hours' journey of Vienna, a day's journey of Berlin and only thirty-six hours of Paris.” *E. A. Bartlett: The Tragedy of Central Europe*. London. 1923. 65. l.

¹⁸ A jelentés 7. pontja: „The grave significance of this revolution is that this, the first important decision of the Peace Conference made known to one of the Central Powers has been met by open defiance. Hungary has refused to comply, and is holding the club of Bolshevism over the Allies and asking, 'What are you going to do about it?' The precedent set by this action will offer an encouragement to the Germans which may be disastrous.” *Papers, PPC. XII. k. 418-419. l.*

¹⁹ Renner szavait a jelentés így adja vissza: „... as regards German Austria, it had already been decided that if the country was dismembered — especially referring to German Bohemia and German Tyrol — the German Austrian Government would resign, just as had done the Hungarian Government, and would turn the Government over to whoever would take it. He added that this would mean inevitably Bolshevism.” *Uo. 282. l.*

²⁰ *Ld. pl.: A Négyek Tanácsának 1919. ápr. 8-i ülését. Papers PPC. V. k. Washington. 1946. 65-66. l. Zsigmond László: A versaillesi békeszerződés életbeléptetése. Századok. 1957. 270-271. l.*

²¹ Sir Ernest Troubridge admirális a szövetségközi Duna-bizottság elnöke H. Hooverhez, az USA európai segélyszervezetének vezetőjéhez, 1919. máj. 26. *Organization of American Relief in Europe 1918-1919. Ed. by S. L. Bane and R. H. Lutz. Stanford University Press. 1943. 517. l.; Papers PPC. XI. k. Washington. 1945. 135. l.; Paul Mantoux: Les délibérations du Conseil des Quatre (24 mars — 28 juin 1919). Paris. 1955. I. köt. 99, 103. l.*

volt érdeke, hogy a francia befolyás növekedését e területeken elősegítse, Wilson pedig és tanácsadói határozottan elleneztek minden erőszakos, fegyveres akciót. Nem szabad elfelejtkeznünk arról, hogy éppen március utolsó napjaiban merült fel angolszász részről a prinkipói konferencia gondolata. És ugyanekkor már a levegőben volt az oroszországi francia intervenciós csapatok Fekete-tengeri jelentős veresége is.

A „Négy Nagy” a magyarországi helyzetet egyelőre még nem látta tisztán. A Bécsből kapott jelentések ugyan felhívták a figyelmet a fenyegető veszélyre, de a változás konkrét tartalmáról igen keveset mondhattak. A békekonferencia március 25-én, 27-én megvitatta ugyan az új helyzetet, de magyar vonatkozásban határozatot nem hozott.^{21a}

Bécsből azonban egyre-másra érkeztek a jelentések, amelyek utóbb nemcsak leírták és értékelték a magyarországi eseményeket, hanem javaslatokkal is szolgáltak a továbbiakra.

Ezek mindenekelőtt arról tanúskodtak, hogy a Tanácsköztársaság kikiáltása váratlanul érte az antantot, s bár egyetértettek abban, hogy valamit tenni kellene, ennek a „valaminek” a megítélésében hiányzott az összhang. N. Roosevel kapitány például a megoldás három lehetőségét látja: 1. csehszlovák vagy román csapatokkal megszállni Magyarországot, vagy 2. szövetséges csapatokkal végrehajtani a megszállást, vagy 3. gazdasági blokáddal kényszeríteni ki a tanácskormány lemondását, ámbár ez hosszadalmasnak ígérkezik.²² Ph. M. Brown javaslatai önmagukban is mutatják a bizonytalanságot. Brown a Tanácsköztársaság létrejöttében elsősorban a nacionalizmus, a határok féltésének megnyilatkozását látta, és ugyanakkor meg volt győződve, hogy „a magyar kormány nem szélsőségesen radikális,” bár azzá válhat.²³ Március 25-i, 26-i jelentéseiben azt fejtegeti, hogy az antant barátságos magatartása, a határok ideiglenes voltának hangsúlyozása elejét vehetné a további radikalizálódásnak.²⁴

De nem bizonyos abban, ez lesz-e a legcélravezetőbb. Ugyancsak március 26-i jelentésében, mint szükséges lépést tárgyalja a katonai intervenciót is, amelyet békéltető ígéretek egészítenének ki.²⁵ Március 30-i jelentésében szintén azt szögezi le, hogy a legjobb megoldás a katonai intervenció.²⁶ Ingadozását végül is a kormány egyes tagjainak megismerése, Kunfival folytatott tárgyalásai szüntetik meg: „in the light of the demarche of Kunfi”, úgy látja, hogy az adott kormánnyal is „lehetséges az egyetértés”.²⁷

Az angolszász álláspont azonban még a fegyveres beavatkozás javaslásakor sem volt olyan agresszív, mint a francia. Foch marsall ugyanis ez alkalommal szintén és egyértelműen a döntő katonai intervenció mellett foglalt állást.²⁸ Ezt azonban a békekonferencia elutasította. Az Egyesült Államoknak a békekonferenciára delegált teljhatalmú megbízottai március 27-én, amikor napi-

^{21a} P. Mantoux: i. m. I. köt.

²² Papers, PPC. XII. k. 419. l.

²³ Márc. 25-i jelentését R. Lansing márc. 27-én továbbítja Wilsonnak. Uo. 424. l.; márc. 26-i jelentése uo. 420. l.

²⁴ Uo. 421. l.

²⁵ „Military intervention by British and American troops combined with conciliatory assurances might be the wisest course to pursue”. Uo.

²⁶ Ezt nem tették közzé, csupán utalás formájában ismerjük. Uo. 427. l.

²⁷ Uo. 427. l. Kunfi demarche-ának tartalmára nem tér ki, s annak szövege nem ismeretes. Bizonyosnak látszik, hogy ez messzemenő engedményeket tartalmazott.

²⁸ T. T. C. Gregory: Stemming the Red Tide. III. rész. The World's work. L. Fischer: i. m. I. k. 177—178. l., P. Mantoux: i. m. I. köt. 52. s. köv. l.

rendre tüzték a magyarországi helyzet megvitatását, szintén más véleményre jutottak. A tanácskozáson meghívottként részt vett N. Roosevel kapitány és A. C. Coolidge professzor is. Roosevel kapitány itt megismételte a katonai akcióra tett előző napi, már említett javaslatát. Robert Lansing, az USA külügyminisztere, mind az antant, mind a csehszlovák—román csapatok bevetését elvetette. T. H. Bliss tábornok, az Egyesült Államok teljhatalmú képviselője a békekonferencián, hasonlóan nyilatkozott. „Nincs okunk változtatni Magyarországgal szemben tanusított magatartásunkon — mondotta — csak azért, mert ott olyan kormányváltozás történt, amely nekünk nem túlságosan felel meg.” Majd a továbbiakban így folytatta: „A semleges zóna kijelölt vonala abszolút igazságtalan volt, s nekünk nem szabad tovább rontani a dolgot azzal, hogy fegyverek segítségével erőszakosan végrehajtunk egy rendkívül igazságtalan döntést.”

A jegyzőkönyv szavai szerint „a megbizottak tudatában voltak annak, milyen nehéz lenne visszavonni egy, a békekonferencia által korábban hozott határozatot, de érezték, hogy ha már egyszer ostoba módon jóváhagytunk egy erkölcstelen döntést, akkor nem szabad az igazságtalanságot fokozni azzal, hogy fegyveres erővel támogatjuk”.

A résztvevők megállapodtak abban, hogy Wilson elnököt sürgősen tájékoztatni kell a helyzetről. Ezért Bliss tábornokot kérték fel, hogy memorandumban foglalja össze a problémát. Bliss vállalta a feladatot, „de kijelentette a többi megbizottnak, hogyha ő írja a memorandumot, akkor az nagyon paprikás hangú lesz. Mr. White és Mr. Lansing közölte vele, hogy ők mindenben alátámasztják, amit csak megír, mert bizonyára nem túlozza el azt, amit ők éreznek az ügyben.” R. Lansing vállalta, hogy telefonon kéri meg Wilson elnököt: a Quai d'Orsayn semmiféle döntést ne közöljön addig, amíg a memorandumot kézhez nem veszi.²⁹

Ezen az ülésen még egy határozatot hoztak, amely magyar vonatkozásban igen figyelemre méltó. H. Hoover ugyanis kérdést intézett a teljhatalmú megbizottakhoz: milyen álláspontra helyezkedjenek annak a magyarországi élelmiszerszállítmánynak az ügyében, amelyet még a polgári demokratikus kormány fizetett ki, s amelyet csak most szállítanak le. A jegyzőkönyv szerint „a teljhatalmú- megbizottak valamennyien egyetértettek abban, hogy egyáltalában semmi ok nincs arra, hogy a jelenlegi magyar kormány ne kapja meg ezt az élelmiszerszállítmányt, és hasonlóan úgy vélekednek, hogy nyomást kell gyakorolni a szerb kormányra: engedje átszállítani azokat.”³⁰ Jellemző azonban, hogy a következő napon, amikor a külügyminiszterek értekezlete napirendre tűzte a Legfelső Gazdasági Tanács még március 12-én kelt javaslatát az Ausztria és Magyarország ellen irányuló gazdasági blokád feloldásáról, akkor „in view of the events that had lately taken place in Hungary” — tehát éppen a Tanácsköztársaság létrejötte miatt —, úgy döntenek, hogy a blokádot Magyarországgal szemben változatlanul fenntartják.³¹

²⁹ Papers, PPC. XI. k. 134—135. l. A vitának ezt a részét teljes terjedelemben közli: MMTVD, 6/A. k. 57—58. l.

³⁰ „The Commissioners all agreed that there was absolutely no reason why this food should not go to the present Hungarian Government, and likewise felt that pressure should be brought to bear on the Serbian Government to permit it to pass through.” Papers, PPC. XI. k. 136. l. Arról a zsírszállítmányról is szó volt, amelynek ügyét a Kormányzótanács március 22-én tárgyalta. Párttörténeti Intézet Archivuma (a továbbiakban PI. Arch.) a Forradalmi Kormányzótanács üléseinek jegyzőkönyve. 1919. márc. 22.

³¹ Papers PPC. IV. k. 522—524. l. A blokkáddal összefüggő kérdésekre ld.: *L. Nagy Zsuzsa*: Az antant segélyprogramja és az 1918/19-es forradalmak. Párttörténeti Közlemények, 1963. 3. sz.

Ennek ellenére kézenfekvőnek látszott, hogy amikor a nagyhatalmak közti viszony a már korábban említett egyéb kérdések miatt is elmérgesedett, a „Négy Nagy” nem bocsátkozik kétes kimenetelű katonai akciókba Magyarországon. Sőt, az adott helyzetben éppen az felelt volna meg érdekeiknek, ha valami módon kapcsolatba kerülhetnek Magyarországgal, megismerik a változás mibenlétét, s megkísérelnek modus vivendit kialakítani.

De a nagyhatalmak kis szövetségeseit, Csehszlovákiát és Romániát a tárgyalásra, a békésebb eszközökre hajló tendencia erősödése a legnagyobb aggodalommal töltötte el. Ezek a kormányok ellenséges érzelmeket tápláltak Tanács-Magyarország iránt, s a proletárforradalom győzelmében kétféle fenyegető veszedelem láttak: egyfelől azt, hogy annak pozitív hatása erősíteni fogja országaik munkásmozgalmát, s elsősorban Csehszlovákiában, attán hasonló irányban lendíti előre a polgári demokratikus átalakulást; másfelől aggodalommal szemlélték az új helyzetet azért is, mert ezzel veszélyeztetve látták területi aspirációikat. A fiatal csehszlovák köztársaság és a román királyság kész volt azonnal fegyveres beavatkozással elejét venni minden további „kellemetlen” fejleménynek. S ez a törekvésük teljesen egybeesett a francia hódító politikával, a francia katonai körök terveivel. A békekonferencia ugyan ezeket elvetette, de francia részről nem mondtak le róluk. *A Belgrádban székelő francia főhadiszálláson március utolsó napjaiban már kész tervek alapján szervezték a csehszlovák és román csapatok intervencióját a Tanácsköztársaság ellen.*³²

Mégis, mindent egybevetve, a Tanácsköztársaságnak az a törekvése, hogy a nagyhatalmakkal közvetlen kapcsolatba lépjen, kedvező kilátással kecsegtetett. Számítani lehetett az angolszászok helyeslésére, valamint arra, hogy mérsekeli a franciák-vezette intervenció előkészületeket. Feltehető, hogy a Forradalmi Kormányzótanács tagjai többé-kevésbé maguk is felmérték ezt, hiszen — a korabeli sajtójelentésekből kitűnően — meglehetősen jól ismerték a nagyhatalmak ellentéteit.

Ebben az összefüggésben igen jelentőssé válik a Forradalmi Kormányzótanácsnak az a jegyzéke, amely a hazai irodalomban eddig teljesen ismeretlen volt.

A békekonferencia publikált jegyzőkönyvei szerint a „Négy Nagy” behatóan 1919. március 29-én foglalkozott a magyarországi helyzettel, amikor Orlando olasz miniszterelnök kollégái elé terjesztette a Forradalmi Kormányzótanács jegyzékét. Mint elmondotta, a Kun Béla aláírta jegyzéket S. Borghese herceg közvetítésével kapta meg, aki akkoriban Budapesten időzött.³³ Ennek a jegyzéknek magyar szövege a hazai levéltári iratok közül nem került elő. De nem közölte a korabeli sajtó sem, és hazai visszaemlékezéseink, feldolgozásaink sem tesznek rá semmiféle utalást.³⁴ Szövege így hangzik:

„Aide mémoire Borghese herceg számára (A miniszterelnökkel közölte M. Orlando 1919. március 29-én).

³² A csehszlovák és román kormány álláspontjára, valamint az intervenció előkészítésére ld. *Václav Král*: A csehszlovák burzsoázia intervenció háborúja a Magyar Tanácsköztársaság ellen 1919-ben. Szlovákiai Szépirodalmi Kiadó. 1956. 74, 80—81, 90. l., valamint *Liptai E.*: i. m. 95—99. l. A Vörös Újság és a Népszava április első napjaiban naponta foglalkozott az esetleges csehszlovák és román intervenció kérdésével.

³³ *P. Mantoux*: i. m. I. köt. 80—83. l.

³⁴ A külföldi irodalom azonban ismeri, használja. Ld. *Sarah Gertrud Millin*: General Smuts. London. 1936. II. k. 498—499. l.

Magyarország új kormánya, a Forradalmi Kormányzótanács, elismeri a megelőző kormány által aláírt fegyverszüneti egyezmény érvényességét, és úgy véli, a Vyx alezredes által átadott jegyzék elutasítása nem jelenti annak megszegését.

Amikor a kormány Oroszországot a magyarországi Tanácsköztársasággal való szövetségre szólította fel, nem gondolta, hogy ez a lépés úgy értelmezhető, mint az antanthatalmakkal való minden diplomáciai kapcsolat megszakítására irányuló kívánság kifejezése, s még kevésbé mint hadüzenet az antantnak. Az Oroszországgal való szövetség nem formális diplomáciai szövetség, ez legteljesebb formájában — ha használhatjuk a kifejezést — egy »entente cordiale«, a két fél alkotmányának azonos szerkezetén alapuló természetes barátság, amely a magyar kormány felfogása szerint semmiképpen nem hozható kapcsolatba egy agresszív egyesüléssel. Éppen ellenkezőleg, az új magyar köztársaságnak szilárd óhaja, hogy békében éljen minden más nemzettel, és minden tevékenységét az ország békés társadalmi újjászervezésére óhajtja fordítani.

A Magyar Szocialista Pártot az események ereje hajtotta a végrehajtott hatalom átvételére. Új szociális államot kíván szervezni, olyan államot, amelyben minden ember saját munkájából él, de ez a szociális állam nem lesz ellenséges érzelmű a többi nemzet iránt. Ellenkezőleg, együtt akar működni azokkal a nagy emberi szolidaritás érdekében.

A Magyar Tanácsköztársaság kormánya késznek nyilatkozik területi kérdések megtárgyalására a népek önrendelkezési elvének alapján és a területi integritást kizárólag ezzel összhangban szemléli.

Örömmel üdvözlőné az antant polgári és diplomáciai misszióját Budapesten és garantálná számára a területenkívüliség jogát, valamint gondoskodnék abszolút biztonságáról.

Kun Béla
külügyi népbiztos

Bpest, 1919. március 24.”³⁵

³⁵ Papers, PPC. V. k. 18. l. Az én kiemelésem. L. N. Zs. A jegyzéket bevezető mondat (A miniszterelnökkel közölte Orlando . . .) feltehetőleg Clemenceaura vonatkozik. A jegyzék eredeti szövege:

“Aide Mémoire for Prince Borghese (Communicated to the Prime Minister by M. Orlando on 29th March, 1919).

The New Government of Hungary, the Council of the Commissioners of the People, recognise the validity of the Treaty of Armistice signed by the former Government and do not think that the non-acceptance of the note presented by Colonel Vix has infringed it.

By asking Russia to enter the alliance with the Republic of the Councils of Hungary, the Government has not thought that this step might be interpreted as an expression of its desire to break all diplomatic intercourse with the Powers of the Entente, and still less as a declaration of war on the Entente. The alliance with Russia is not a formal diplomatic alliance, it is at the most — if we may use the expression — an »entente cordiale«, a natural friendship justified by the identical construction of their respective constitutions, which in the thought of the Hungarian Government does not in any way imply an aggressive combination. The new Hungarian Republic, on the contrary, has a firm desire to live in peace with all the other Nations and to devote its activities to the peaceful social re-organisation of its country.

The Hungarian Socialist Party has been driven by the force of the events to take hold of the executive power. It wishes to organise a new social State, a State in which every man will live of his own work, but this social State will not be hostile to other Nations. It wishes on the contrary to co-operate for the great human solidarity.

The Government of the Republic of the Councils of Hungary declare themselves ready to negotiate territorial questions on the basis of the principle of self-determination of the People, and they view territorial integrity solely as in conformity with that principle.

A jegyzék — összevetve a Tanácsköztársaság ismert külpolitikai elveivel, Kun Bélának ezekre vonatkozó nyilatkozataival — új megállapításokat nem tartalmazott, hanem ezeket éppen a nagy hatalmak számára összegezte. (Ilyen összegezés készült Magyarország népéhez és a nemzetközi proletariátushoz is. Ezek közismertek.) Úgy vélem, teljesen érthető, ha a jelen jegyzék részletesebben foglalkozott Tanács-Magyarország és Szovjet-Oroszország viszonyával, annak értelmezésével, és nyomatékosan hangsúlyozta a szövetség és a Kormányzótanács békés szándékait.³⁶

Orlando bejelentését heves vita követte. Míg Wilson és Lloyd George nem látta akadályát annak, hogy kapcsolatot teremtsenek a tanácskormány-nyal, Clemenceau ezt ellenezte, és igyekezett elodázní a döntést. Az angol miniszterelnök már ekkor azt ajánlotta, hogy Smutsöt küldjék Budapestre.

Másnap, március 30-án sem született döntés, hanem elhatározták, hogy 31-én ismét tanácskozni fognak, bevonva most már a külügyminisztereket is, Wilson elnök pedig fontolóra veszi, ki lenne alkalmas a budapesti küldetésre.

Március 31-én a vita még élesebb lett, mint az előző napokon, mert Pichon francia külügyminiszter határozottan elvetette azt a lehetőséget, hogy szóba álljanak a budapesti tanácskormánnyal. Végül azonban győzött az angolszász álláspont, amely szerint mind a magyarországi helyzet alakulására, mind a „bolsevizmus” közép-európai továbbterjedésére nézve nagy hiba lenne, ha „túlságosan kemény” magatartást tanúsítanának az új magyar kormány-nyal szemben.

Ennek ellenére a „Négyek Tanácsa” nem formális diplomáciai missziót küldött Budapestre, mert ez több lett volna, mint ameddig el akart menni a Tanácsköztársaság irányába, hanem egy „megfontolt és megbízható személyt” (some discreet and confidential person), aki képes felderíteni „a valóságos helyzetet”.³⁷

Ez a megbízott pedig, a francia politikusok fenntartásai ellenére, Smuts tábornok lett.³⁸

They would gladly welcome a civil and diplomatic mission of the Entente in Budapest and would guarantee to it the right of extraterritoriality and undertake to provide for its absolute safety.

Bela Kuhn

Commissioner of the People for Foreign Affairs

Bpest, March 24. 1919.”

³⁶ A Tanácsköztársaság és Szovjet-Oroszország viszonya a nyugati közvéleményt különösen foglalkoztatta. A külföldi újságírók erre vonatkozó kérdéseire Kun Béla általában hasonlóan nyilatkozott, mint a jegyzékben. Ld. pl: Vörös Újság, 1919. ápr. 3. (*Kun Béla* : i. m. 162. l.) Népszava, 1919. ápr. 5. (*Kun Béla* : i. m. 170. l.)

³⁷ Papers, PPC. V. k. 16. l. P. *Mantoux*: i. m. 80—83, 98. s. köv. l.

³⁸ Jan Christian Smuts, aki tanulmányait Cambridgeben végezte, kimagasló szerepet játszott a Délafrikai Unió megszervezésében, majd 1917 márciusában a háborús angol kabinet tagja lett. 1917 decemberében Genfben ő folytat tárgyalásokat Bernsdorffal Ausztria különbékéjéről. A fegyverszünet megkötése után, még Wilson javaslatának elkészülte előtt, terjedelmes memorandumot készít a Népszövetségről, melyet Lloyd George és Wilson támogatnak. A békekonferencián, mint az angol békedelegáció tagja, egyike volt Délafrika képviselőinek. Ő dolgozta ki a konferencia számára a gyarmati területekre vonatkozó mandátumrendszert. Ellenezte a Szovjet-Oroszország elleni intervenciót, s a német békeszerződés miatt ellentétbe került a francia politikával. 1919 augusztusától több ízben volt a Délafrikai Unió miniszterelnöke. Közép- és

Smuts feladata — a békekonferencia szerint — az volt, hogy általánosságban ismerkedjék meg a magyarországi helyzettel, a forradalom jellegével, konkrétan pedig — mint a budapesti megbeszélésekből kitűnt, hogy elfogadtassa a fegyverszüneti szerződés betartását s az általa közvetített új demarkációs vonalat.³⁹

A békekonferencia döntése több tényező összehatásából született meg, józan megfontolások, taktikai elképzelések vezették. A nagyhatalmak április első napjaiban arra kényszerültek, hogy feladják és kiürítsék Odesszát, visszavonva onnan az intervenciós csapatokat. Ez az esemény, párosulva a magyarországi eseményekkel, egy időre háttérbe szorította az agresszív francia politikát. A viszonyoknak ezt az alakulását az Egyesült Államok és Anglia a maga súlyának és tekintélyének növelésére igyekezett felhasználni olyan területen, ahol a francia befolyás további erősödését egyébként sem tartotta kívánatosnak. Szerepet játszott az is, hogy figyelmét és energiáit számára nagyobb horderejű kérdések (Németország, gyarmatok, Fiume, valamint Szovjet-Oroszország) kötötték le, s a volt Monarchia államai között uralkodó zavaros és súlyos viszonyokat idő előtt sem az Egyesült Államok, sem Anglia nem akarta újabbakkal tetézni. Annál kevésbé, mert ekkor még nem voltak bizonyosak afelől, hogy a magyarországi új politikai rendszer ténylegesen azonos tartalmú-e az oroszországi forradalommal. Tény az is, hogy érdekeiknek jobban megfelelt a békés eszközök alkalmazása a „bolsevizmus likvidálásában”, mint a több szempontból is kétes kimenetelű katonai akciók. Tájékozódásra, időnyerésre volt szükségük. A misszió kiküldése és az angol Smuts megbízása mindezt magában foglalta.

Hogyan látták és értékelték a döntést Budapesten? Csieserin, Szovjet-Oroszország külügyi népbiztosa, már április 3-án táviratban értesíti a Kormányzótanácsot arról, hogy Smutsöt „mint a bolsevik betegség főorvosát élelmiszerekkel és nyersanyagokkal felfegyverezve” Magyarországra küldik.⁴⁰ Egy-két nap múlva pedig a budapesti lapok is terjedelmesen ismertették a külföldi jelentéseket és tudósításokat, rámutatva Smuts küldetésének jelentőségére. Így teljesen helytállóan tárták fel a nagyhatalmak közötti erőviszonyok eltolódását az Egyesült Államok és Anglia javára, mint amely egyik alapja volt a döntésnek.⁴¹ Ezzel együtt teljes mértékben kiaknázták a Tanácsköztársaság

Kelet-Európa problémáival — fenti megbízása előtt — nem foglalkozott. Ld: *S. G. Millin* : i. m. I. és különösen II. kötet; *V. S. Mamatey* : *The United States and East Central Europe 1914—1918. A Study in Wilsonian Diplomacy and Propaganda.* Princeton. 1957. 150—151. l.; *Robert Lansing* : *The Peace Negotiations. A Personal Narrative.* New York. 1921. 73. l.; *J. Pratt* : *A History of US Foreign Policy.* New York. 1955. 499. l.

³⁹ Ez utóbbit említi: Népszava, 1919. ápr. 4. Az ántánt nem lép föl fegyveresen Magyarországra ellen; *Böhm Vilmos* : Két forradalom tüzeiben. München. 1923. 280. l.; *H. Nicolson* : i. m. 293. l., hozzátéve azt is, hogy a misszionnak meg kellett néznie, mennyire használható fel Kun Béla mint közvetítő Moszkva felé. Smuts életrajzírója szerint, aki felhasználta a tábornok magániratát valamint személyes közléseit, az út célja a következő volt: megismerni a november 3-án és 13-án aláírt fegyverszünet feltételeinek betartását, az új kormány helyzetét, a gazdasági viszonyokat, és különösen a semleges övezettel összefüggő kérdéseket; tisztázni a magyar kormány és a budapesti antant missziók kölcsönös panaszait; tanulmányozni a „bolsevizmus” előrehaladását, és általában a misszió céljának megfelelően „addig elhinni, ameddig helyesnek tartja”. *S. G. Millin* : i. m. II. k. 199. l.

⁴⁰ Közli: *Gábor Sándorné* : i. m. 214. l.

⁴¹ Különösen figyelemre méltó a Vörös Újság 1919. ápr. 5-i sz. cikkének (Smuts tábornok Budapestre érkezett) egy része „Amerika szembeszállt a megtévesztés politikájával” alcím alatt. Ld. még: Népszava, 1919. ápr. 5. „A békekonferencia végleg lemondott a fegyveres intervencióról.” A címek ugyan túloznak, de az értékelés realitásra és tájékozottságra mutat.

diplomáciai sikerét. „A magyar Tanácsköztársaság győzelemmel vívta meg első harcát” — írta a Vörös Újság, majd így folytatta: „A mit a Károlyi-kormány hónapokig tartó sorozatos jegyzékváltással nem tudott elérni, azt megvalósította a proletárok kormánya...”⁴² Ennek okát, a már említettek mellett, abban látták, hogy „... az imperializmus nem csinál érzelmi politikát. Nem aszerint kezeli a népeket és országokat, hogy azok miképen tetszenek neki, hanem aszerint, hogy milyen erős tényezőknek ismeri őket. A félig polgári Magyarország gyöngye volt, tehát rendelkezett vele, a Tanácsmagyarország erős, tehát tárgyal vele.”⁴³

Mindehhez alig kell kommentárt fűznünk. Az eseményeknek ez az alakulása kétségkívül igen kedvező volt a Tanácsköztársaság szempontjából. Megnövelte az új hatalom tekintélyét idebent, de hasonlóan hatott közvetlen szomszédaira is, akiknek főként a Smuts-féle delegáció kinevezése és tárgyalásai miatt fel kellett függeszteniök intervenciók előkészületeiket, és a támadás már kitűzött időpontját el kellett halasztaniok.⁴⁴ A budapesti sajtó csehszlovák nyilatkozatokat közzölt arra nézve, hogy nem terveznek intervenciót Magyarországra ellen.⁴⁵ Ha csupán az intervenció megkezdésének elhalasztását vesszük figyelembe, már akkor sem túlozhatjuk el Smuts küldetésének jelentőségét.

Magyarországon tehát a békekonferencia döntése nemcsak bizonyos fokig módosult aspektust kapott, de az események olyan láncolatába illeszkedett be, amelyek a forradalom reményeit nagyra növelték. A hazai politikai vezetők ugyanis a következőket látták: az intervenció Odesszában vereséget szenvedett; a nagyhatalmak között jelentékeny ellentétek dúlnak; Párizs nem állt szóba Károlyi Mihállyal, de Tanács-Magyarországra küldi Smuts tábornokot (ittthon úgy tudták, hogy Budapestről Moszkvába fog utazni!);⁴⁶ a német forradalom ügye jól halad, és néhány nap múlva megérkezik a bajor tanácsköztársaság kikiáltásának a híre. Mindez jogosan erősíthette a Forradalmi Kormányzótanács önbizalmát, növelhette általában a Tanácsköztársaságba vetett hitet. Úgy gondolom, éppen e kedvező hatást kívánták fokozni azzal, hogy a sajtóban és egyéb fórumokon nem publikálták a Tanácsköztársaság kezdeményező jegyzékét, s csak a Smuts útjáról szóló határozatot ismertették.

E kedvező tények és előjelek kitűnően illeszkedtek be a forradalom vezetőinek külpolitikai koncepciójába, a közeli világforradalom győzelméről táplált felfogásukba. Ilyen formán hozzájárult ahhoz, hogy a Tanácsköztársaság helyzetét túlságosan kedvezően, a nagyhatalmakét pedig nem kellő realitással ítéljék meg. Ez a körülmény nemcsak a Smutsszal folytatott tárgyalások idején éreztette hatását, magabiztosabbá téve a Kormányzótanácsot, de belejátszott abba is,

⁴² Vörös Újság, 1919. ápr. 5. „Smuts tábornok Budapestre érkezett.” (A cikk Károlyinak arra a kérésére utal, hogy a nagyhatalmak küldjenek diplomáciai missziót Magyarországra. Erre a kérésére azonban még válasz sem érkezett. Ld.: Papers, PPC. II. k. Washington, 1942. 204—205. l. Ebben nem csekély szerepe volt többek között a csehszlovák kormány közbelépésének: *Eduard Beneš*: Nemzetek forradalma. Bratislava—Pozsony, 1936. III. k. 216—217. l.) Hasonló értékelést ad: *Memoirs of Michael Károlyi. Faith without Illusion*. London. 1956. 158. l.; *Böhm V.*: i. m. 280. l.

⁴³ Ez az erő pedig a nemzetközi proletariátus támogatásában rejlik. *Népszava*, 1919. ápr. 6. „A proletárdiktatúra külpolitikája.”

⁴⁴ Id.: *Liptai E.*: i. m. 102—103. l.

⁴⁵ Vörös Újság, 1919. ápr. 5. „Smuts tábornok Budapestre érkezett.”

⁴⁶ Így írta ezt Csicserin is idézett táviratában, s a hazai lapok is ezt közölték: *Népszava*, 1919. ápr. 5. A békekonferencia végleg lemondott a fegyveres intervencióról. Párizsban valóban szóba került, hogy Smuts egy misszióval Oroszországba menjen, de nem a budapesti úttal összefüggésben, és sem előbb, sem utóbb nem valósult meg. *S. G. Millin*: i. m. II. k. 73. l.

hogy az alig néhány nap múlva, a legszebb remények táplálása idején megindult fegyveres intervenció váratlanul érte a Tanácsköztársaságot.

Párizs döntése meglehetősen zavart és aggodalmat keltett nemcsak a már említett francia katonai körökben, a csehszlovák és román kormánynál, hanem a nagyhatalmak Bécsbe kiküldött megbízottai között is. „This news caused us the worst forebodings” (ezek a hírek a legrosszabb balsejtelmekkel töltötték el bennünket) — emlékezik vissza A. Bartlett. Valamennyien úgy fogták fel a helyzetet, hogy a tábornok küldetése lesz az első lépés a Tanácsköztársaság elismeréséhez. Éppen ezért J. W. Freeman angol kapitány, Troubridge admirális helyettese a szövetségesek Dunabizottságában, Macartney a londoni Times, valamint A. Bartlett, a Daily Telegraph tudósítói elhatározták, hogy feltétlenül felkeresik a tábornokot. Céljuk kettős volt: egyfelől egyesült erővel „hűséges képet festeni a bolsevik vezetőkről és politikájukról”, minden erővel megakadályozni a Tanácsköztársaság elismerését, másfelől ellensúlyozni Ph. Browne professzor „alattomos (malicious) propagandáját”, melyet, szerintük, Magyarország javára folytatott.⁴⁷

Az angliai tory lapok élesen támadták Párizst a misszió kiküldése miatt. Ezt — mint írták — „a bolsevikok a gyengeség jelének fogják tekinteni”, és biztosra vették, hogy Smuts útja épp olyan eredménytelen lesz, mint annak idején az osztrák-magyar különbékéről folytatott tárgyalásai.⁴⁸

Az ellenvélemények között akadt olyan is, amely nem a missziót magát, hanem Smuts személyét bírálta. Troubridge admirális például, aki úgy vélte, hogy nemcsak alaposan ismeri a Duna medence problémáit, de ezek rendezésében eredménnyel működhetne közre, márciusban azt javasolta az angol kormánynak, hogy őt küldjék Budapestre a „bolsevizálódás” meggátlására. A választás azonban Smutsre esett, s így Troubridge fokozott érzékenységgel mutatott rá azokra az okokra, amelyek Smuts személye ellen szóltak (pl. tájékozatlansága középkelet-európai ügyekben).⁴⁹

Smuts tábornok és kísérete 1919. április 1-én különvonaton indult el Franciaországból és Svájcban át érkezett meg Bécsbe április 3-án.⁵⁰ Itt H. Nicolson hadnagyt felkereste a Tanácsköztársaság bécsi követségét, ahol Bolgár Elek követnek bejelentette a misszió megérkezését és azt a kívánágukat, hogy még aznap este folytathassák útjukat Budapestre. Bolgár értesítette erről a Kormányzótanácsot, majd maga is csatlakozva a misszióhoz, azzal együtt megérkezett Budapestre április 4-én hajnalban.⁵¹

⁴⁷ „We agreed to unite our joint efforts to give Smuts a true picture of the Bolshevist leaders and their policy, and to stop the official recognition of Bela Kun at all costs; and also to do everything in our power to check the malicious propaganda of Professor Browne, who is quite incapable of seeing the situation aright.” A. Bartlett : i. m. 106. l.

⁴⁸ S. G. Millin : i. m. II. k. 200. l.

⁴⁹ Troubridge levele H. Hooverhez, 1919. máj. 26. Organization of American Relief, 514. l. A továbbiakban bírálta Smuts budapesti magatartását, hogy pl. nem mozdult ki különvonatából, s a küldetés sikertelenségét Smuts személyével is összefüggésbe hozta.

⁵⁰ S. G. Millin szerint a misszió 14 tagból állt: i. m. II. k. 200. l. Összetételét hivatalos forrásokból nem, csupán visszaemlékezésekből ismerjük. E szerint tagjai voltak: Allen Leeper, Heywood ezredes a katonai elhárító szolgálatból, Cyril Butler az Élelmezési Ellenőrző Bizottságtól, a tábornok személyi A.D.C. (elhárító) tisztje, egy francia és egy olasz tiszt, akiknek nevére H. Nicolson, aki szintén tagja volt a misszióknak, jellemző módon nem is emlékezik. H. Nicolson : i. m. 292. l. A Vörös Újság szerint (1919. ápr. 5. Smuts tábornok Budapestre érkezett) francia nincs a küldöttségben és ezt igen figyelemre méltónak tartja.

⁵¹ H. Nicolson : i. m. 295. l. (Tendenciózus, rosszindulatú képet fest a követségről.) Országos Levéltár. Külügyminisztérium levéltára. Reservált politikai iratok (a továbbiakban OL. KÜM. Res. pol.) 1919. A bécsi követség táviratai. 17/1919.

A tábornok és kísérete nem hagyta el a különvonatot, s így eléggé barátságatlanul, nem fogadta el azt a szálláshelyet sem, amelyet a Kormányzótanács felajánlott. A kétnapos hivatalos tárgyalások a tábornok különvonatában zajlottak le.

Magyar részről kisebb, de érdekes vita előzte ezt meg. Ágoston Péter ugyanis, aki ekkor szintén külügyi népbiztos volt (a helyettesi címet ekkor már nem használták), általában a nyugati kapcsolatokkal foglalkozott, ő érintkezett például a Budapesten megfordult antant tisztekkel, diplomatákkal. Most, Smuts megérkezése idején, azzal az igénnyel lépett fel, hogy e tárgyalásokat szintén ő vezesse. Kun Béla ezt igen határozottan és nagyon helyesen visszautasította, s a tárgyalásokat maga vezette.⁵² Ez persze nem azt jelentette, mintha kizárólag ő tárgyalt volna a misszió tagjaival. De az óvatosság e tekintetben márcsak azért sem ártott, mert a szociáldemokrata vezetők egy része már ekkor is erősen hajlott az antanttal való megegyezésre.

Az első hivatalos magyar személy, aki a különvonatot felkereste, a Freeman kapitány kíséretében levő Dormándy Géza ezredes, a Szövetséges Katonai Misszióhoz beosztott magyar összekötő tiszt volt. Dormándy a helyzetet, mint később elmondotta, arra használta fel, hogy „informálja” a tábornokot a „tényleges” magyarországi helyzetről, sőt kijelentette azt is: ő és a hozzá hasonló személyek igenis kívánják, hogy Budapestet antant csapatok szállják meg.⁵³

Hasonló céllal ostromolta a tábornokot Freemann, Macartney és Bartlett is, valamint a budapesti spanyol és a svájci konzul. Utóbbiak hangsúlyozták a Tanácsköztársaság politikájának szélsőséges voltát s azt a meggyőződésüket, hogy „Kun Béla csupán véletlen, nem érdemes komolyan foglalkozni vele”.⁵⁴

Az első megbeszélésre Kun és Smuts között április 4-én a délelőtti órákban került sor. A tábornok, mint A. J. Balfour angol külügyminiszterhez, az angol békedelegáció teljhatalmú megbízottjához küldött aznapi távirati jelentésében elmondja, hosszan tárgyalt Kun Bélával és ekkor még a Vyx-jegyzékben foglalt követelések teljesítésére igyekezett rábírní. Érvei között felsorakoztatta, hogy az ott megjelölt határokat „nem szánták állandó jellegű politikai határoknak” (not intended to be a permanent political frontier); hogy a „béke és a rend” (peace and good order) megőrzése érdekében elkerülhetetlenül szükséges olyan semleges zóna kialakítása, amelyet antant csapatok szállnak meg, s így a közvetlen érintkezést a román és a magyar katonai, polgári erők és hatóságok között — az atrocitásokat elkerülendő — lehetetlenné teszik. Smuts — jelentésében eléggé szűkszavúan, a valóságban feltehetően bőségesebben — ecsetelte annak lehetőségét, hogy a nagyhatalmak felszámolnák a gazdasági blokádot.

Kun Béla álláspontja — a tábornok összefoglalója szerint — kezdettől fogva az volt, hogy Magyarország ragaszkodik a fegyverszüneti egyezmény betartásához. (Ez ugyanis egyáltalában nem írt elő semmiféle semleges övezetet, s még a csehszlovák, román, jugoszláv csapatok megszállása alá került, de korábban a történeti Magyarországhoz tartozott területeken is kimondta a magyar hatóságok közigazgatási, ügyviteli jogát — a békekonferencia döntéséig.) Kun Béla rámutatott arra, hogy még a gazdasági blokádot esetleges felszámolásá-

⁵² PI. Arch. Népbiztosok pere. 1920. júl. 14., 8. tárgyalási nap, 1807—1820. l. és júl. 16., 9. tárgyalási nap, 1905. l. Ágoston Péter vallomása.

⁵³ H. Nicolson : i. m. 297. l. (Dormándy neve itt elírva szerepel.) PI. Arch. Népbiztosok pere. 1920. aug. 11., 28. tárgyalási nap, 6352. l.

⁵⁴ A. Bartlett : i. m. 109. l.; H. Nicolson : i. m. 300—301. l. „... Bela Kun is just an incident and not worth treating seriously.” H. Nicolson : i. m. 302. l.

nak reményében sem teljesíthetik a nagyhatalmak követelését, azaz a csapatok további visszavonását, mert ez egyfelől már megbuktatta a Berinkey-kormányt, másfelől a Forradalmi Kormányzótanács kénytelen számolni azzal a hangulattal, amely mind a tömegekben, mind a hadseregben erőteljesen érvényesül.⁵⁵

A tábornok javaslatait azonban mégsem utasította vissza mereven, hanem olyan ellenjavaslatot tett, amely alapja lehetett további megbeszéléseknek, a magyar fél szempontjából fontos és sürgető kérdéseket hozta előtérbe, s végül, amely összhangban volt a Tanácsköztársaság általános politikai elveivel és nagy hasznára lehetett volna a Duna-medence népei együttélésének.

A Forradalmi Kormányzótanács javaslata az volt, hogy a magyar, német, osztrák, cseh, szerb (sic) és román kormányok képviselői a nagyhatalmak megbizottainak jelenlétében üljenek össze közös értekezletre. Ezen a közös tanácskozáson együttes erőfeszítéssel s a kölcsönös megértés alapján próbáljanak döntést hozni a területi (határ) kérdésekben, de mindennek előtt (a Magyarország számára pillanatnyilag is sokkal döntőbb) gazdasági együttműködés megvalósításában.⁵⁶

Ezt a tanácskozást Kun Béla éppen a Monarchia átkos örökségének felszámolása miatt tartotta igen jelentősnek. Amikor a sajtó képviselőit tájékoztatta a tábornokkal folytatott tárgyalásokról, ezt a körülményt nyomatékosan hangsúlyozta: „Az a reményünk — mondotta —, hogy ez a konferencia elő fogja segíteni azt, hogy a volt monarchia területén alakult összes államok dolgozóinak joga és emberségesebb megélhetése biztosíttassék. *A magyarországi Tanácsköztársaság kormánya azt hiszi, hogy ezáltal a konferencia által le lesz szerelhető mindenféle nacionalista és sovinizta áramlat épp úgy, mint minden imperialista törekvés.*”⁵⁷

Smuts nem zárkózott el a Forradalmi Kormányzótanács javaslata elől, sőt bizonyos fokig tovább is ment. „Számomra úgy tűnik — írta Párizsba —, hogy Kun Béla javaslatát azonnal el kell fogadni, minthogy mindenképpen szükséges lesz a német, osztrák és magyar megbizottak Párizsba hívása, az előzetes béke aláírása előtt.”⁵⁸ Teljesen egyetértett azzal, hogy az egykori Osztrák-Magyar Monarchia sorsában érdekelt valamennyi állam képviselője eredményesen tárgyalhatna területi és gazdasági kérdésekről, és a konferencia színhelyéül — Kun Béla ajánlatára — Bécszet vagy Prágát hozta javaslatba.⁵⁹ Az Egyesült Államok európai segélyszervezetének vezető munkatársai szintén úgy látták, hogy Közép-Európa politikai és gazdasági ellentétei csak az érdekelték közös tárgyalásain nyerhetnek kedvező megoldást.⁶⁰

Az említett államok együttélésének, együttműködésének problémája természetszerűleg felmerült más oldalról is. Ennek kifejtése azonban túlmenne a jelen dolgozat célkitűzésein. Így csupán azt kell leszögeznünk, hogy az adott

⁵⁵ Papers, PPC. V. k. 41—42. l.

⁵⁶ Papers PPC. V. k. 42—43. l. Böhm a választ határozatlannak nevezi, amely „már eleve is a visszautasítás jellegével bírt”. I. m. 285. l. Károlyi szintén visszautasításként értékeli. I. m. 159. l.

⁵⁷ Népszava, 1919. ápr. 6. A proletárdiktatúra külpolitikája. Kun Béla elvtárs a Smuts tábornokkal folytatott tárgyalásokról. — Az én kiemelésem, L. N. Zs.

⁵⁸ It appears to me that Bela Kuhn's suggestion might at once be adopted, as it will in any case be necessary to invite the Germans, Austrians and Hungarians to send representatives to Paris before the signature of the Preliminaries of Peace". Papers, PPC. V. k. 43. l.

⁵⁹ Uo

⁶⁰ A. C. Goodyearnek, a Legfelső Gazdasági Tanács szénbizottsága elnökének levele W. G. Atwoodhoz, az Egyesült Államok jugoszláviai élelmezési bizottságának elnökéhez. Organization of American Relief, 562. l.

viszonyok között nem alakulhatott ki e népek együttélésének olyan formája, amely e terület békéjét, az érintettek kölcsönös előnyeit szolgálta volna. A nagyhatalmakat a préda felosztása, kisebb szövetségeseiket saját államaik meg-, vagy újra szervezése, s a kommunizmus, valamint a német militarizmus elleni óvintézkedések nemcsak lefoglalták, de lehetetlenné tették, hogy a szocialista Magyarország javaslataival komolyan foglalkozzanak. Ami — a korra, s a viszonyokra jellemző módon — már ekkor érlelődött, az a kisantant volt.⁶¹

Megismerve a Kormányzótanács álláspontját, Smuts jegyzékbe foglalta mindazt, ami megítélése szerint a megegyezés alapja lehetett. Ez már nem a Vyx-jegyzékben megszabott demarkációs vonalat tartalmazta, hanem figyelemre méltó engedményt tett a Tanácsköztársaság javára. A nagyhatalmak feltételeit négy pontban foglalta össze: 1. a magyar kormány visszavonja csapatait egy olyan vonalra, amely kedvezőbb, mint a Vyx-jegyzékben foglalt volt; 2. a román csapatoknak megtiltják, hogy jelenlegi állásaikon túl előrenyomuljanak; 3. az így kialakult semleges zónát angol, francia, olasz és ha lehetséges, amerikai csapatokkal szállják meg. 4. A magyar kormány elfogadja, és ragaszkodik a november 13-án, valamint a november 3-án kötött fegyverszüneti egyezményhez.⁶²

Mit jelentett ez a négy pont? Ami a magyar csapatok visszavonásának módosított vonalát illeti: a Vyx-jegyzékhez képest a magyar csapatok állását átlagosan 25 km-el, a román csapatokét átlagosan 70—80 km-el toltta el Keletre.⁶³ A román csapatok megállítására kiadandó parancs azonban aligha nyugtathatta meg a Forradalmi Kormányzótanács tagjait. Hiszen az 1918. november 13-án kijelölt demarkációs vonalat e csapatok éppen úgy átlépték, mint ahogyan 1918 decemberében is tovább nyomultak előre. Mi biztosíthatta a Forradalmi Kormányzótanácsot arról, hogy e legújabb demarkációs vonalat tiszteletben fogják tartani? A 4. pont tartalma egyáltalán nem állt ellentétben a Kormányzótanács felfogásával. Sőt! Kun Béla Smuts-szel vitázva éppen azt hangoztatta, hogy a fegyverszüneti feltételek betartását követelik mindkét fél részéről, s a nagyhatalmakhoz küldött jegyzékében is elismerte érvényességüket.

Ezek voltak a „konkrétumok”, a bizonyosság, amire — elfogadás esetén — a Kormányzótanács számíthatott. Mit ajánlott cserébe a békekonferencia? A Smuts-jegyzék 5. pontja leszögezte, hogy a demarkációs vonal nem befolyásolhatja Magyarország végleges határainak kialakítását. 6. pontja szerint Smuts tábornok *ajánlani fogja*, hogy a gazdasági blokádot oldják fel. Végül a 7. pontban, magáévá téve Kun Béla javaslatát, *ajánlani fogja* a nagyhatalmaknak, hogy Magyarország képviselőit hívják meg a békekonferenciára, valamint hívják össze a javasolt államközi értekezletet a határ- és gazdasági kérdések megvitatására.

Mindehhez aligha kell kommentárt fűzni. A jegyzéknek ez a része csupa feltételezés, csupa ajánlás, amelyet komoly tárgyalás alapjául nem lehetett

⁶¹ Political and Strategic Interests of the United Kingdom. An outline. By a Study Group of the Royal Institute of International Affairs. Oxford — London — New-York — Toronto. 1939. 25. l.; *Gerhard Schacher* : Central Europe and the West World. London. 1936. 27—28, 31, 36—37. l.; *M. H. H. Macartney* — *P. Cremona* : Italy's Foreign and Colonial Policy 1914—1937: Oxford—London—New York—Toronto, 1938. 192. s. köv. l.; *H. Nicolson* : i. m. 239. l.; Papers PPC. XII. k. 236, 403—404. l. Ez utóbbi érdekesen világítja meg a korabeli csehszlovák álláspontot.

⁶² E jegyzéket, valamint az erre adott magyar választ az MTI jelentése alapján a Vörös Újságban 1919. ápr. 7-én megjelent közleményből ismerjük. Közli: MMTVD 6/A. k. 132. l.

⁶³ *Liptai E.* : i. m. 403. l.

elfogadni. *Semmi garancia nem volt arra nézve, hogy Smuts javaslatai megvalósulnak.* Viszont látni kell azt is, hogy Smuts javaslatai lényegesen túlmentek a Vyx-jegyzékben foglaltakon, Párizs alkudozott, és nem ragaszkodott mereven korábbi követeléséhez.

A fenti jegyzéket Kun Béla a Kormányzótanács tagjaival megvitatta, majd elkészítették a választ.⁶⁴ Ennek átadásánál Kun Béla mellett jelen volt Kunfi Zsigmond, Garbai Sándor és Bolgár Elek.

A válaszigyzék bevezetőjében méltányolja Smuts nobilis és jóindulatú magatartását, amelyet sajtónyilatkozatokban később is többször hangsúlyoztak.⁶⁵ A továbbiakban leszögezi, hogy a Kormányzótanács az antant parancs-szerűen előadott kívánságait nem fogadhatja el, s a maga részéről csak bizonyos módosításokkal, változtatásokkal hajlandó azokat akceptálni. A semleges zóna megteremtését nem utasítaná el abban az esetben, ha alapul az 1918 novemberi fegyverszüneti egyezmény vonalát fogadják el. További feltételek ezzel kapcsolatban: 1. a megszálló nemzetközi csapatok a Tanácsköztársaság-teremtette gazdasági és szociális viszonyokba nem avatkoznak be; 2. Szegeden és Aradon visszaállítják a Tanácsköztársaság alkotmányát, amely lehetővé teszi, hogy „a közigazgatás a lakosság anyanyelvén történjék”; 3. a semleges zóna területéről mind a Tanácsköztársaság, mind a Román Királyság irányába szabad közlekedés biztosítása; 4. szabad tranzitoforgalom a román királyi csapatok által megszállt erdélyi területek és Tanács-Magyarország között.

A válaszigyzék 2. pontja kérte a gazdasági blokád megszüntetését; 3. pontja a magyar részről ajánlott és Smuts által is javasolt államközi tanácskozás mielőbbi megrendezését sürgeti annak leszögezése mellett, hogy „a Magyarországi Tanácsköztársaság nem a területi integritás elvének alapján áll, de a területi kérdéseknek az imperialista hódítás alapján való megvalósítását ellenzi”. A 4. pontban a Kormányzótanács azt kérte, hogy a szomszéd országokon kívül a többiben is fenntarthasson gazdasági képviselőket, illetve azok is küldjék el megbízottaikat Magyarországra. Az 5. pont rendkívül figyelemre méltó és fontos volt: „Kérjük — mondja a jegyzék —, hogy az antant-hatalmak gondoskodjanak azonnal a barbár üldözések megszüntetéséről, amelyek a megszállott területeken a munkásmozgalom minden fajtájával szemben megnyilatkoznak.”⁶⁶ Végül a jegyzék ismét leszögezte, hogy az idegen alattvalókat és azok vagyonát a Tanácsköztársaság különös védelme alá helyezi.⁶⁷

A tábornok, átolvasva a válaszigyzéket, kijelentette: „... ez nem az a jegyzék, amelyet elfogadhatok. Abban (ti. amelyet elfogadhat — L. N. Zs.)

⁶⁴ A jegyzékváltásról a Vörös Újságban 1919. ápr. 7-én megjelent MTI közlemény szerint Smuts a jegyzéket még 4-én átadta a Kormányzótanácsnak. Ezzel szemben H. Nicolson naplószerű feljegyzéseiben azt írja, hogy 5-én délelőtt került sor az átadásra, és a választ aznap a késődelutáni órákban kapták meg. *H. Nicolson* : i. m. 302. l. Ez utóbbi valószínűbbnek látszik.

⁶⁵ Ld.: Népszava, 1919. ápr. 6. A proletárdiktatúra külpolitikája. Kun Béla elvtárs a Smuts tábornokkal folytatott tárgyalásokról; uo. 1919. ápr. 9. A proletárdiktatúra. Bécsi követünk Smuts tábornok budapesti tárgyalásairól.

⁶⁶ 1918 őszétől visszatérő probléma volt, hogy a megszállt és a nemzetiségi területeken a forradalmi munkásszervezkedést, függetlenül a résztvevők nemzetiségétől, az új hatóságok üldözik. Ld. pl.: *Frantíšek Por* : A csehszlovák jobboldali szociáldemokrácia áruól szerepe a csehszlovák burzsoá hadsereg a Magyar Tanácsköztársaság elleni intervenciója idején. A Magyar Tanácsköztársaság történelmi jelentősége és nemzetközi hatása. Előadás-gyűjtemény. Bpest. 1960. 113. s. köv. l.; OL. KÜM. Gazdaságpolitikai osztály ír. 12. cs. P/1. tétel. 20894/1919; 15. cs.X/1. tétel 20763 (20463) 1919.

⁶⁷ Ld.: Vörös Újság, 1919. ápr. 7. Közli: MMTVD 6/A. k. 132—133. l.; Papers, PPC. V. k. 61—62. l.

fenntartások nem szerepelhetnek.”⁶⁸ Éppen ezért igyekezett rábeszélni Kun Bélát és kíséretét álláspontjuk megváltoztatására. A Kormányzótanács tagjai maguk sem gondoltak arra, hogy ezzel a tárgyalásokat befejezzék. Arra számítottak, hogy a tábornok még jónéhány napot Budapesten fog tölteni, s hogy lehetőség nyílik a két álláspont közelítésére.⁶⁹

Smuts megbízatása úgy látszik nem terjedt ki további tárgyalásokra, illetve engedményekre. A Kormányzótanács válaszjegyzékének átvétele után a megbeszéléseket befejezettek nyilvánította, s a legegységesebb formások mellőzésével még aznap este elhagyta Budapestet.⁷⁰

Annak ellenére, hogy a demarkációs vonal tekintetében nem sikerült számukra kedvező eredményt elérnie, a második tárgyalási napról küldött jelentése és javaslatai a Tanácsköztársaság számára pillanatnyilag kedvezőek voltak, mert a katonai beavatkozást célszerűtlennek tartotta. „Az a meggyőződésem — írta —, hogy a magyar magatartásban nincs ellenségesség a nagyhatalmakkal szemben. . . Ha bölcsen kezeljük Magyarországot, nem hiszem, hogy bármiképpen is elveszne a szövetségesek számára, és ehhez az álláspont-hoz még hozzáteszem, megfontolván az egész ügyet, hogy számunkra a legbölsebb eljárás az, ha nem provokálunk konfliktust a fegyverszüneti feltételek körül, ami szükségtelennek tűnik, hanem Párizsban vagy más helyen, meghallgatva a magyar álláspontot, döntünk a végső politikai határokról.” Lehetőséget lát arra is, hogy élelmiszertámaszatban részesítsék Magyarországot.⁷¹

A tábornok Budapestről, a közben Párizsból kapott utasítások értelmében, Prágába utazott. (Moszkváról, mint azt Budapesten tudni vélték, szó sem volt.) Itt Masarykkal folytatott tárgyalásokat, főként a csehszlovák-jugoszláv korridor ügyében.⁷² De mielőtt visszatért volna Párizsba, a „Négyek Tanácsától” jóváhagyást kapott ahhoz is, hogy saját elhatározásából felkeresse a francia és román főhadiszállást. Ez igen figyelemre méltó mozzanat. A szűkszavú jegyzőkönyv és utasítás ugyan semmit nem mond arra nézve, mi célja volt ennek a kitérőnek. Annyit azonban megállapíthatunk, hogy feltétlenül az intervenció előkészületekkel volt kapcsolatban, amelyekkel ugyan a békekonzferencia maga

⁶⁸ „No gentlemen, — he says, this is not a note which I can accept. There must be no reservations” — jegyezte fel *H. Nicholson* : i. m. 304. l.

⁶⁹ *PI. Arch. Népbiztosok pere. 1920. aug. 11., 28. tárgyalási nap, 6352. l. Dormándy Géza vallomása; II. Nicholson* : i. m. 304. l. Böhm szerint Smuts többször nyomatékosan figyelmeztette Kun Bélát és kíséretét, hogy javaslatait, amelyek a békekonzferencia részéről „az utolsó békés kísérletnek tekintendők,” fenntartások nélkül el kell fogadniok. I. m. 280. l.

⁷⁰ *H. Nicholson* : i. m. 303—304. l.

⁷¹ „My conviction is that there is no hostility towards the Great Powers in the Hungarian attitude . . . If we can handle Hungary wisely, I do not think that she is by any means lost to the Allies and I adhere to the view, after consideration of the whole case, that the wisest course for us to take is not to provoke a conflict over the armistice terms which may be unnecessary, but after hearing the Hungarians' statement in Paris or some other place, to settle the final political frontiers.” *Papers PPC. V. k. 62. l.* Smutsnek ez az álláspontja összhangban van Bliss tábornok már említett nézetével. Sem e helyen, sem Smuts további útjával kapcsolatban nem akadtam olyan kijelentéseire, mintha a Tanácsköztársaság belső ellenségeire támaszkodva ajánlotta volna a proletárdiktatúra felszámolását. *Liptai E. ui. ezt állítja* : i. m. 105. l.

⁷² A prágai tárgyalás ismertetése nem feladatunk, bár a kérdés igen figyelemre méltó. Hasonlóan az a konfliktus is, amibe Smuts került, amikor erről a „Négyek Tanácsában” beszámolt. Smuts nemcsak a korridorot ellenezte, de bírálta Csehszlovákia magatartását Magyarországgal szemben. *Papers PPC. IV. k. 665. s. köv. l.; S. G. Millin* : i. m. II. k. 206—207. l.; *H. Nicholson* : i. m. 305. s. köv. l.; *Lloyd George* : i. m. II. k. 941. l.; *C. A. Macartney* : *Hungary and Her Successors. The Treaty of Trianon and Its Consequences 1917—1937. London—New York. 1937. 51—53. l.*

nem foglalkozott, de a franciák akciója nyilvánvalóan ismert volt.⁷³ A „Négyek Tanácsának” az az óhaja, hogy a főhadiszálláson „derítse fel az egész helyzetet”, egyaránt jelenthette a katonai előkészületek helyeslését, valamint hibáztatását. És bár utóbbi látszik valószínűnek, Smuts végül is nem kereste fel a főhadiszállást.⁷⁴

A tábornok gyors távozása, a konkrét eredmények hiánya ellenére itthon egy ideig még élt a remény a Tanácsköztársaság és az antant békés meg egyezésére. A hazai politikai vezetők derülátó sajtónyilatkozatokat tettek, túl is becslve Smuts útjának várható eredményeit.⁷⁵

A valóság azonban igen kevésbé adott okot a bizakodásra. Smuts útja távrolról sem volt biztosíték a nagyhatalmak és szövetségeseik békés politikájára, s még csak arra sem, hogy folytatni fogják hivatalos tárgyalásaikat.

Igaz ugyan, hogy a békekonferencia alá rendelt különböző bizottságokban az áprilisi tárgyalás zavart és aggodalmakat keltett; kénytelenek voltak megállapítani, hogy a Tanácsköztársaság erkölcsi sikert aratott, belső helyzete megszilárdult,⁷⁶ és ezért a legnagyobb rosszállással néztek a várható fejlemények elé. Attól tartottak, hogy az antant valóban normalizálja kapcsolatait a Tanácsköztársasággal, netán élelmiszert is fog szállítani. A. C. Coolidge rámutat arra, hogy az események ilyen alakulása Ausztriában megerősíti a Tanácsköztársaság politikájának helyeslését, növeli az elégedetlenséget az antanttal szemben, mivel engedményeket tesz a forradalomnak. Ha az antant élelmiszert küldene Magyarországra — írja tovább, az osztrák visszhangról szólva —, az felbátorítaná az ausztriai forradalmi erőket is.⁷⁷

Az antant köreiben mutatkozó nyugtalanág egyik forrása magának Smutsnek az álláspontja volt, aki nem katonai és agresszív eszközök, hanem rugalmas politika alkalmazását javasolta.

Az események azonban olyan fordulatot vettek, amely a Tanácsköztársaság bizakodását csakúgy, mint a szövetségesek megbízottainak aggodalmait hamarosan eloszlatta. A békekonferencia nem tűzte napirendre Smuts javaslatainak, jelentésének megvitatását. A német békeszerződés feltételei, az adriai kérdés oly mértékben kiélezték a helyzetet a „Négy Nagy” között, hogy április 7-én Wilson bejelentette: elhagyja a békekonferenciát.⁷⁸ Növelte az ellentéteket és a feszültséget a franciák hatalmas oroszországi intervenciós terveinek kény-

⁷³ A „Négyek Tanácsa” 1919. ápr. 7-én foglalkozott Smuts Budapestről küldött jelentésével. Itt a következőkben állapodtak meg: „... it had been agreed that he (ti. Smuts — L. N. Zs.) should visit the French and Roumanian Headquarters, and ascertain the whole situation in all aspects before returning.” Papers, PPC. V. k. 39. l.

⁷⁴ Az a korábbi álláspont, miszerint Smuts küldetése egyszerűen az intervenciós szándék leplezését szolgálta, nemcsak azért tarthatatlan, mert ilyen leplezésre a nagyhatalmaknak alapján véve nem volt szükségük, hanem azért is, mert nem bizonyított. Ld. pl.: A magyar nép rövid története. Bpest. 1953. 533. l.

⁷⁵ Bolgár Elek hangsúlyozta, milyen kellemes benyomásokat szerzett Magyarországon a tábornok, mennyire megértő volt a magyar álláspont iránt. Úgy vélte, Smuts „budapesti tartózkodásától kedvező hatást remélhetünk”. (Népszava, 1919. ápr. 9. A proletárdiktatúra. Bécsi követünk Smuts tábornok budapesti tárgyalásairól.) Kun Béla — újságírók előtt — kijelentette: „minden remény meg van arra, hogy az antant részéről semminemű ellenséges támadó szándék a magyarországi Tanácsköztársasággal szemben nem lesz.” Uo. ápr. 6. A proletárdiktatúra külpolitikája. Kun Béla elvtárs a Smuts tábornokkal folytatott tárgyalásokról.

⁷⁶ A. Bartlett : i. m. 108. l.; H. Nicolson : i. m. 307. l.

⁷⁷ Papers PPC. XII. k. 289. l. ápr. 8-i jelentése. Ld. még a máj. 1-i jelentést uo. 448. l.; A. Bartlett : i. m. 123. l.

⁷⁸ Ld.: Cl. Day : i. m. 31. l.

szerű feladása is.⁷⁹ Ugyanakkor Smuts tábornok útjának „eredményében”, abban, hogy a Tanácsköztársaság nem volt hajlandó feltétel nélkül akceptálni Párizs követeléseit, a francia katonai körök álláspontjuk helyességét látták igazolva. Pozíciójukat megerősítette, hogy sem az Egyesült Államok, sem Anglia nem óhajtotta kiélezni viszályát Franciaországgal közép-európai, s így magyar ügyekben. Mindez arra vezetett, hogy a békekonferencia hosszú időn át nem tűzte napirendjére a Tanácsköztársaság ügyét, hogy Smuts javaslataival érdemben nem foglalkozott.⁸⁰ Ilyen módon kiválóan alkalmas volt a helyzet arra, hogy a román királyság és a csehszlovák köztársaság csapatai — a francia katonai vezetés jóváhagyásával — rátámadjanak Tanács-Magyarországra.

Mindezek után joggal merül fel a kérdés, vajon helyes volt-e, hogy a Forradalmi Kormányzótanács nem fogadta el a nagyhatalmak feltételeit, nem lehetett volna-e időt nyerni, sőt egyáltalában megegyezni. A kérdést már az események részvevői is feltették. A szociáldemokrata álláspont — legalábbis később, mert nincs tudomásunk korabeli felfogásukról — általában az volt, hogy a nagyhatalmak kívánságait el kellett volna fogadni, ez tette volna lehetővé a Tanácsköztársaság megszilárdítását.⁸¹ Kun Béla és a kommunisták indokait nem ismerjük; a Vörös Újság és a Népszava egyetlen cikkében sem foglalkozott azzal a kérdéssel, miért nem fogadta el Smuts javaslatait.⁸²

A Forradalmi Kormányzótanács döntését — megítélésünk szerint — több tényező befolyásolhatta. Elsősorban is a nemzetközi helyzet és erőviszonyok megítélése, anire egyébként már utaltunk. Tartósabbnak, mélyebbnek ítélték a nagyhatalmaknak azokat az ellentéteit, amelyek békésebb, tárgyalásra hajló attitűd kialakulását tették lehetővé. A nagyhatalmak taktikai lépését tartós politikának fogták fel. E mellett túlságosan bíztak a nemzetközi munkásmozgalomtól várható támogatásban. Kétségtelen, hogy a rövid ideje hatalomra került munkásosztály képviselői nem fogadhattak el alig jobb feltételeket azoknál, amelyeknek nem kis szerepük volt az előző kormány megbuktatásában. Különösen nem akkor, amikor e kétes értékű feltételek valóraváltását semmi sem garantálta. S ha hitelt adhatunk Weltner feljegyzésének, nem volt alaptalan Kun Bélának, vagy a kommunistáknak általában, az a felfogása, hogy antant csapatokkal körülvéve gyorsan megnőtt volna mindazoknak a bátorsága, akik a proletárdiktatúrát túlságosan radikálisnak tartották. A semleges zóna ilyen felállítása további következményeket rejtett magában: Tanács-Magyarországnak egyetlen szövetségese Szovjet-Oroszország volt, s a szovjet hatalom ebben az időben a nyugati, délnyugati fronton bizonyos sikereket ért el; ez megnövelte a közvetlen érintkezés megteremtésének reményét. Ezzel szemben a semleges

⁷⁹ L. Fischer : i. m. I. k. 181. l.; E. Tersen : i. m. 160. l.

⁸⁰ Smuts ugyan a Legfelső Gazdasági Tanács előtt szóba hozta a gazdasági blokádnak felszámolásának problémáját (Papers PPC. X. k. Washington, 1947. 103. l. 1919. ápr. 7-i ülés), de az ügy ennél tovább nem jutott. A későbbiekben is helyeselte, és ismételt felvetette a Kun által ajánlott államközi tanácskozást. (Ld.: Smuts és Lloyd George levélváltását S. G. Millin : i. m. II. k. 228. l.)

⁸¹ Weltner Jakab ezt írja: „... olyan komoly és nagyjelentőségű engedményeket kapott a magyar Tanácsköztársaság, amelyeknek elfogadása óriási mértékben megerősítette volna — bizonyos esztelenségek földása árán — a magyar munkásosztály hatalmának biztosítását.” Forradalom, bolsevizmus, emigráció. Bpest. 1929. 182. l. Az én kiemelésem, L. N. Zs. Ld. még: Böhm V.: i. m. 284—285. l.

⁸² Ugyancsak Weltner tesz említést arról, hogy Kun Béla álláspontja állítólag az lett volna: „az ilyen béke az ellenforradalmi erőket megerősítené . . .” I. m. 184. l. Böhm szerint Kun az ajánlatot a breszti békéhez hasonlította és lehetetlennek tartotta, hogy e feltételeket az alig néhány napos munkásállam elfogadja. I. m. 284. l.

zóna felállítása hermetikusan elzárta volna Magyarországot éppen szovjet szövetségésétől!⁸³

S bár a Tanácsköztársaság az antant követeléseit nem fogadta el, a tárgyalásokat nem utasította vissza. A lehetőség önmagában véve meg lett volna arra, hogy a tárgyalások túljussanak azon a ponton, ahol megrekedtek: a két fél kiindulási feltételeinek tisztázásánál. Ehhez azonban szükséges lett volna, hogy az antant biztosítékokat is szolgáltasson a Tanácsköztársaságnak. A sajnálatos az, hogy a tárgyalásnak épp az a része maradt el, amikor kölcsönös méltányosság alapján megegyezést lehet elérni. És mivel ezt tartjuk a tulajdonképpeni döntő pontnak, végezetül még erre szeretnénk kitérni.

A magyarországi helyzet alakulását ugyanis elsősorban nem a hazai szándékok döntötték el. Ez az adott viszonyok között két alapvető tényezőtől függött: a nagyhatalmak közötti erőviszonyoktól s a kommunizmus ellen folytatott általános harcuktól. Kétségtelen, hogy a Tanácsköztársaság magatartása és álláspontja a párizsi békekonferenciával szemben sokkal határozottabb, erőteljesebb volt, mint a polgári demokratikus kormányzaté. De történetietlenül s a valóságtól elszakadva ítélnék akkor, ha azt állítanánk, hogy csupán a Tanácsköztársaság ereje készítette tárgyalásra a nagyhatalmakat. Úgy gondolom, az itt ismertetett anyag eléggé meggyőzően támasztja alá azt a megállapítást, hogy a tárgyalásra elsősorban azért került sor, mert az az adott időpontban megfelelt a békekonferencián akkor domináló amerikai—angol érdekeknek. Csak utalni szeretnék arra, hogy a későbbiekben a Kormányzótanács többször kezdeményezett még tárgyalásokat, intézett jegyzéket Párizshoz, de a változott viszonyok között — amelyekre most nem térhetek ki — nem került sor többé hasonló megbeszélésekre. Éppen ezért, a tárgyalások április eleji megszakadásában nem az játszotta a döntő szerepet, hogy a Kormányzótanács milyen ellenjavaslatot tett, mert ez alkalmas volt további megbeszélésekre; hanem az, hogy a nagyhatalmak vitáiban, helyzetmegítélésében Magyarország ügye ismét háttérbe szorult. De ennek ekkor még nem kellett volna szükségszerűen fegyveres konfliktushoz vezetnie, ha nem szorgalmazzák a beavatkozást a franciák-vezette csehszlovák és román agresszív körök.

Smuts küldetésének jelentőségét tehát elsősorban abban kereshetjük, hogy bent az országban és részben külföldön is átmenetileg megszilárdította a Tanácsköztársaság tekintélyét, másodsorban pedig jelentősen hozzájárult az intervenció háború indításának mintegy két héttel történt elhalasztásához.

Ж. Л. НАДЬ

МИССИЯ ГЕНЕРАЛА СМАТСА В БУДАПЕШТЕ В АПРЕЛЕ 1919 ГОДА

Статья знакомит нас с внешнеполитическими стремлениями Венгерской Советской Республики, и со существенными отличиями, отделяющими их от буржуазно-демократической системы. Она выделяет интернационализм политики Венгерского Совета правления, а также его мирные стремления, которые много раз показывались даже по отношению к державам Антанты. Статья описывает впечатление, оказанное венгерской революцией в Париже, а также неуверенность, предшествовавшую формированию поведения мирной конференции. В связи с политикой великих держав по отношению к Советской России, из высказываний Антанты подчеркивается дальнейшее распространение пролетарской революции и требование оборонительных мер против этого. Указывается на связь,

⁸³ Erre a lehetőségre utal *Liptai E.* : i. m. 103. l.

имевшуюся между планом интервенции Фоша и нотой Ви, то-есть возникновением диктатуры пролетариата.

Статья подробно излагает планы великих держав в Европе, их всеобщие стремления, расхождения, и англо-саксонское преимущество, установившееся к концу марта месяца. Указывается, что в первую очередь американские и английские политики возражали против немедленного вооружённого вмешательства против Венгерской Советской Республики, французские же военные руководители настаивали на нём.

Статья доказывает, что совпадение интересов Венгерского Совета правления с одной стороны, а моментальных стремлений великих (в особенности англо-саксонских) держав с другой, сделало возможным, чтобы в результате мартовской ноты Венгерского Совета правления генерал Смутс был послан в Будапешт.

В отличие от венгерской исторической литературы предыдущих лет, статья стремится дать реальную картину о лице генерала Смутся, о переговорах, проведённых с ним, и об итогах этих переговоров.

Статья подчёркивает, что миссия генерала повысила авторитет диктатуры пролетариата внутри страны и за её пределами, что она вызвала смятение в кругах Антанты, потому что она была приведена в связь с дипломатическим признанием Венгерского Совета правления.

Статья подробно излагает переговоры между Белой Куном и Дж. Ч. Смутсом. Она сообщает об условиях, выдвинутых генералом, и устанавливает, что они, хотя и явились более приятными, чем условия, содержащиеся в ноте Ви, всё-таки не могли удовлетворить Венгерский Совет правления. Оценивая контрпредложение Белы Куна, статья отмечает идею совещания, которое направилось бы на сотрудничество стран бывшей Монархии. Работа указывает, что генерал Смутс с некоторым пониманием относился к венгерской проблеме, это и отражается в его донесениях, и что он никакого агрессивного вмешательства против Венгерской Советской Республики не предлагал.

Несмотря на это, никакая договорённость не была достигнута, ибо генерал на это не был уполномочен, и главным образом потому, что он не дал или мирная конференция не предоставила никакой конкретной гарантии для того, что блокада будет действительно снята и представители венгерского государства будут действительно допущены до мирной конференции.

По установлению статьи задача Смутся заключилась не в достижении договорённости, а только в оценке и изучении обстоятельств в Венгрии. Она была частью политики великих держав в Средней и Восточной Европе и в рамках этой политики их отношений к Венгерской Советской Республике. По возвращении генерала Смутса в Париж противоречия между великими державами до такой степени обострились, что всеобщее внимание отвлеклось от Венгрии, создавая благоприятный случай для французского военного руководства и для правительств окружающих Венгрию буржуазных государств к развязыванию военной интервенции. Один из важнейших результатов поездки генерала Смутся статья видит в том, что начало интервенции, назначенное на первые дни апреля, надо было отложить из-за пребывания генерала в Будапеште.

Статья пользуется отечественными архивными и газетными материалами, а также в большой степени опирается на зарубежные публикации, до сих пор не достаточно использованные венгерской исторической литературой.

Z. L. NAGY

LA MISSION DU GÉNÉRAL SMÜTS À BUDAPEST EN AVRIL DE 1919

L'étude expose les aspirations de politique extérieure témoignées par la République des Conseils et souligne les différences essentielles qui sous ce rapport la sépare du régime bourgeois-démocratique. Elle ne manque pas d'accentuer l'internationalisme dont fit preuve le Conseil de Gouvernement et de souligner la politique de nature pacifique qu'il suivit à l'égard des puissances de l'Entente. L'auteur de l'étude n'est pas sans représenter les répercussions que la révolution de Hongrie a eues à Paris et cette attitude hésitante qui préluda à la position adoptée par la Conférence de paix. Par rapport à la politique pratiquée par les grandes puissances vis-à-vis de la Russie Soviétique, parmi les manifestations de l'Entente, l'auteur met l'accent sur la position prise par elle à l'encontre de l'extension de la révolution et sur une tendance à se mettre en défense

contre elle. L'étude souligne le lien existant d'une part entre le projet d'intervention suggéré par Foch et la note de Vyx et d'autre part entre la naissance de la dictature du prolétariat.

L'auteur relate par le détail les plans que les grandes puissances établirent en connexion avec l'Europe, leurs aspirations d'ordre général, les antagonismes qui surgirent entre elles et la suprématie des Anglo-Saxons arrivée à la fin du mois de mars. L'étude renvoie à l'attitude des hommes politiques américains et anglais qui étaient les premiers à s'opposer à une intervention armée à lancer contre la République des Conseils, intervention sollicitée par la direction militaire des Français. L'auteur de l'étude ne manque pas de démontrer que c'était la coïncidence momentanée des aspirations témoignées par le Conseil de Gouvernement et les grandes puissances (au premier chef par les Anglo-Saxons) qui, su la sollicitation de la note datée de mars du Conseil de gouvernement, permit la délégation du général Smuts à Budapest.

À l'encontre de la conception professée par la littérature historique aux cours des années précédentes, la présente étude s'efforce de représenter sous un aspect réaliste la personne du général Smuts, les négociations engagées avec lui et les résultats y obtenus.

Elle ne manque pas d'accentuer que la mission du général ne fit que rehausser, tant à l'étranger que dans le pays, l'autorité de la dictature du prolétariat et qu'elle provoqua des troubles non sans conséquences dans les milieux de l'Entente, étant donné qu'on l'avait mise en rapport avec la reconnaissance du Conseil de Gouvernement.

L'étude décrit par le détail les pourparlers entamés entre Béla Kun et J. Ch. Smuts et en expose les conditions qui, encore que plus favorables que celles contenues dans la note de Vyx, étaient loin de satisfaire aux revendications du Conseil de Gouvernement. Touchant le contre-projet de Béla Kun elle met en relief l'idée surgie au cours des conversations, idée qui visait à une collaboration à établir entre les pays de l'ex-Monarchie Austro-Hongroise. La composition n'est pas sans nous informer de ce que le général Smuts témoigna d'une certaine compréhension à l'égard des problèmes de la Hongrie, compréhension dont il ne manqua pas de faire preuve dans ses rapports et se garda de suggérer n'importe quelle intervention armée contre la République des Conseils.

En dépit de cet état de choses un accord — le général n'en étant pas autorisé — ne fut point conclu, autrement dit la Conférence de paix ne se porta pas garant à lever le blocus et à inviter les représentants de l'État hongrois à la Conférence.

À en croire les constatations de l'étude le devoir de Smuts ne consistait pas en la conclusion d'une convention, il ne reçut mandat que de peser la situation en Hongrie. Sa mission se trouva au service de la politique suivie par les grandes puissances dans l'Europe centrale et orientale et à leur position prise à l'égard de la République des Conseils. Lors de son retour à Paris les antagonismes existant entre les grandes puissances s'aiguèrent de façon à détourner l'attention de la situation de Hongrie, ce qui créa des conditions favorables pour la direction militaire française et les gouvernements des États limitrophes à la Hongrie de lancer une intervention armée contre la République des Conseils. L'intervention projetée pour le mois d'avril et ajournée en raison du séjour du général à Budapest se révèle, selon l'auteur de l'étude, un des notables résultats qui s'inscrit à actif de la mission de Smuts.

S'étant fondée sur des matériaux de source et de presse trouvés dans le pays l'étude n'est pas sans s'appuyer de ces publications étrangères qui n'étaient pas encore suffisamment explorées par les spécialistes de l'histoire de Hongrie.